

УДК 347.97/.99(477)«10/18»

Рудюк В. С. – аспірант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Судова влада в Україні (X–XVIII ст.): філософсько-історичний аналіз

Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних із виникненням і розвитком судової влади на теренах середньовічної України. Увагу акцентовано на філософсько-правових аспектах відправлення правосуддя та формуванні засад діяльності органів судової влади за часів Київської Русі, їх впливові на судочинство Великого Князівства Литовського та Козацької держави. За результатами дослідження автор доходить таких висновків. Судова влада в Україні має багатовікову історію становлення та розвитку. Хоча в наукових колах обстоюють позицію, що її було започатковано за часів Київської Русі, насправді її коріння сягає вглиб тисячоліть. Попри значний вплив теологічних канонів візантизму, у філософії давньоруського світського (як публічного, так і приватного) права відображено ідеологію захисту загальнолюдських цінностей у їх сучасному значенні. В Україні за литовсько-польської доби діяли ще норми звичаєвого права, традиції військової демократії, релігії, культури, що заклали фундамент політичних проектів і програм українських гетьманів. На цій підставі зароджувалися передові для середньовічної Європи ідеї республіканського ладу Козацької держави з чітким поділом влади, правами та свободами станів суспільства, їх конституційного закріплення. Складовою права на українських землях за часів Козацької держави було «козацьке право» – сукупність правових звичаїв, що діяли в Запорозькій Січі та були «офіційними» джерелами права, керуючись якими, суди приймали рішення у справах згідно зі старовинними звичаями, словесним правом і здоровим глуздом. Строну кодифікувати норми козацького публічного та приватного права й реформувати судову систему Гетьманщини здійснили автори збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ» й гетьман К. Розумовський. Результатом цілеспрямованої консолідації влади в імперській Росії стало остаточне поглинання приєднаних українських земель. Експансія вимагала підкорення державного життя військовим й адміністративно-поліційним інтересам, а отже, не визнавала, на відміну від Західної Європи, ні традиції юридичної освіти, ні корпорацій привілейованих і впливових суддів.

Ключові слова: автохтонне населення; візантійське право; звичаєве право; канонічне законодавство; козацьке право; суд Божий; судова влада; суд світський; суд церковний.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із виникненням та трансформацією судової системи на теренах сучасної України досліджувалися відомими вітчизняними правознавцями. Зокрема, слід відзначити роботи: Б. Т. Антоненка, Б. М. Бабія, Ю. В. Бауліна, В. Д. Бринцева, А. С. Головіна, М. М. Гультая, В. М. Корецького, Б. Ф. Кістяківського, О. Ф. Кістяківського, М. В. Костицького, Н. В. Кушакової-Костицької, І. П. Латишевського,

О. Д. Сінайського, О. Ф. Скакун, В. Я. Тація, В. М. Тертишника, І. Б. Усенка, Н. К. Шаптали, М. Я. Шварца, Л. П. Юзькова, О. Н. Ярмиша та ін.

Водночас, окремі аспекти ідеології судової діяльності у контексті її філософського обґрунтування з урахуванням традицій, звичаїв та ментальності автохтонного українського народу, на наш погляд все ще лишається малодослідженими.

Теоретичну базу дослідження складають праці названих та багатьох інших фахівців у галузі права, аналітичні розвідки щодо історії, теорії та практики вітчизняного судочинства.

Метою дослідження є вивчення закономірностей генезису вітчизняної судової системи з точки зору філософсько-теоретичних вимірів, а також звичаїв, традицій та ментальності населення українських земель.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається в юридичній літературі, поняття «судова влада» слід розуміти як функціонально, а з часом й інституційно відособлену сферу публічної влади; сукупність владних повноважень судів та інших уповноважених суб'єктів, легітимізованих волею народу або іншого конкретно-історичного суб'єкта легітимації, зміст яких становить здійснення з метою підтримання правопорядку, забезпечення соціальної злагоди та інтересів панівних верств суспільства в спеціальних процесуальних формах правосуддя, а також тлумачення норм права та контроль за державними органами і посадовими особами [1, с. 32].

Судова влада в Україні має багатовікову історію становлення та розвитку. Хоча у наукових колах уважають, що вона була започаткована за часів Київської Русі, насправді її коріння сягає набагато далі вглиб тисячоліть.

Дійсно об'єднані слов'янські племена – предки сучасних українців, наприкінці X ст. утворили могутню середньовічну державу – Київську Русь – з розгорнутою системою світських та церковних судів.

Однак вони не прийшли невідомо звідки, а як показують чисельні результати археологічних досліджень, є потомками землеробів та скотарів Трипільської культури, – автохтонного населення, яке споконвіку жило та працювало на теренах сучасної центральної України. Історія не полишила нам письмових пам'яток правої культури трипільців, оскільки, вочевидь правовідносини у цьому праслов'янському суспільстві

регулювалися звичаєвими законами, які, як зазначив свого часу Анней Луцій Сенека, інколи сильніші за писані.

Завдяки інтенсифікації рільництва у трипільців уперше виділилися групи людей, зайнятих в інших галузях господарства (ремісники, гончарі, ткачі, ковалі), зауважує з цього приводу Л. Кормич, – що свідчить про наявність поділу праці, спеціалізації і кооперації в трипільському суспільстві, як цивілізаційної ознаки, й знов таки потребувало врегулювання на рівні звичаєвих законів [2, с. 59]. Варто також погодитися й з М. Сірим, який, досліджуючи питання генезису судової влади, наголошував, що виникла вона з огляду на об'єктивну потребу в розв'язанні правових конфліктів разом із появою первісних форм права, або, за його висловом «архаїчного права», яке характеризувалося насамперед тим, що його норми мали усний характер [3, с. 699].

Надалі звичаєве право було поширене й у Київській Русі, як складова загального права, до якого також належали міжнародні договори Русі, канонічне (церковне) законодавство, князівське законодавство, збірка законів «Руська Правда» та низка інших законів, яким регулювались правовідносини у галузях публічного та приватного права, а також вирішувалися відповідні судові спори.

Чинність звичаєвого права українського народу в добу Київської Русі виявлялась і в такій судовій інстанції як «церковний суд», якому підлягали насамперед так звані церковні люди – духовенство із членами своєї сім'ї, церковні слуги, фізично хворі та ін. Компетенції церковного суду підлягала також категорія цивільних справ, як, наприклад, справи шлюбу тощо. Так, як засіб для з'ясування «правди» під час церковного судового процесу нерідко застосовувалися правила так званого «Божого суду», тобто випробування водою або вогнем. В основі цього лежать ще дохристиянські уявлення про «добро» і «зло» та перекази про «чисту» і «нечисту» воду. Так, зокрема, вважалося, якщо під час випробування водою звинувачуваний, кинутий у воду, тонує, то він невинний, а якщо впливав, то навпаки, бо за старим повір'ям чиста вода нечистої душі не приймає. Те саме можна було б сказати й щодо вогню [4, с. 146].

Найвідомішим джерелом православного церковного права в Україні були візантійські збірники церковних правил і імператорських указів, що стосуються церкви, відомі під назвою Номоканон (грец. *Νομοκάνων* – закон-правило). В основу положень Номоканона, як і деяких інших джерел церковного

права (практичний посібник для судів «Прохирон», скорочена кодифікація Юстиніана – «Еклога», «Закон судним людям» або «Судебник царя Константина» тощо), було покладено теологічну філософську концепцію феодально-станової ієрархії. Сутність її полягала у визнанні Бога очільником цієї ієрархії, який установив принцип підпорядкування нижчих форм вищим (вічний закон, лат. *lex aeterna*). Духовний світ очолюється на землі церквою (божественний закон, лат. *lex divina*), а у світському суспільстві – піддані підкоряються царям, раби – панам (людський закон, лат. – *lex humana*).

Таким чином, як зазначає вітчизняний правник Т. Федоренко, – «право, що породжувалося християнством, призвело до появи ряду правових явищ та інститутів, які надалі органічно увійшли до світського права, що є одним з підтверджень зв'язку систем церковного та світського права й відображенням загальноєвропейського розвитку права Київської Русі» [5, с. 11].

Принцип поділу суспільства за становими ознаками знайшов своє відображення й кодифікаціях звичаєвого права Київської Русі, до першої з яких відносять «Устав і закон руський» (911 та 944 рр. – часи походів Олега та Ігоря на Константинополь), а більш пізньої – «Руську Правду», яка безумовно займає чільне місце серед історичних пам'яток української правової думки та інших законів тих часів.

Так, в одному із цих законів, який тримав назву «Статут князя Ярослава про церковні суди», зокрема, зазначалося:

«Якщо хто вкраде або з'валтує дівчину, то якщо вона боярська дочка, то заплатити їй за безчестя (ганьбу) 5 гривень золота, якщо ж вона належить до заможних людей – за ганьбу їй 5 гривень срібла, а єпископу 5 гривень срібла; а що брали участь у викраденні повинні заплатити єпископові по рівні срібла. А покарання здійснює князь.

Якщо хто з'валтує боярську дочку або боярську дружину, то їй за безчестя (ганьбу) 5 гривень золота, а єпископу 5 гривень золота, а менших бояр – гривня золота, а єпископу гривня золота, а знатних людей – 3 рублі, а єпископу 3 рублі, а простих людей – 15 гривень, а єпископу 15 гривень. А покарання здійснює князь.

Якщо великий боярин кине свою дружину без (її) провини, їй за безчестя (ганьбу) 300 гривень, а єпископу 5 гривень золота; а знатних людей – 3 рубля, а єпископу 3 рубля, а простих

людей – 5 гривень, а єпископу 15 гривень. А покарання здійснює князь» [6, с. 111].

Проте, не зважаючи на значний вплив теологічних канонів візантизму, у філософії давньоруського світського (як публічного так і приватного) права, більшою мірою знайшли відображення ідеї захисту загальнолюдських цінностей, у їх сучасному розумінні. Зокрема, «Руська правда» не передбачала у якості покарання, смертної кари чи каліцтва.

«Найбільша кількість кримінально-правових норм («Руської правди». – *Авт.*), – зазначає М. Колос, – спрямована на охорону життя людини – вони відтворені в одинадцятьох пунктах, власність охороняли правила дев'яти пунктів, здоров'я – вісім, а честь людини – три. Отже, можемо дійти висновку, що наші предки дуже чітко розставили акценти, взявши під кримінально-правову охорону найбільш важливі соціальні цінності, які й донині охороняються на кримінально-правовому рівні» [7, с. 114].

Слід також відзначити, що в рішеннях тогочасних судів переважала грошова компенсація як засіб поновлення справедливості. Історики також відмічають доступність судів та значну роль громади в припиненні конфліктів.

Зокрема, як зазначає Є. Ромінський, – «по-перше, сама громада брала активну участь у веденні суду, як через інститут послухів, так і забезпечуючи захист своїх членів; по-друге, саме з особливим статусом громади як свого роду гаранта державного правопорядку слід пов'язувати інститут примирення. Договірний порядок припинення конфліктів набув поширення ще у додержавний час і залишався одним із найважливіших засобів підтримки ладу в давньоруському суспільстві впродовж усієї княжої доби» [8, с. 93].

Надалі засади і інститути судової влади Київської Русі, як демократичної середньовічної держави, мали значний вплив на формування судової системи Великого Князівства Литовського, за часів перебування у його складі значної частини українських земель.

«Після занепаду Київської держави, – зазначається у Енциклопедії українознавства, – звичаєве право знову стало єдиним джерелом права на українських землях, що були «під татарами». Воно продовжувало бути чинним і в Галицько-волинській державі, навіть після прилучення її земель до Польщі, аж до кінця XV ст. (доба «русського права»). В склад Литовської держави українські землі увійшли з своїм звичаєвим

правом, «своєю старовиною». Проголосивши принципи: «старини не рухати, новини не заводити», великі князі литовські підтвердили українським землям звичаєве право й сприяли його дальшому розвитку. Незабаром воно було засвоєне в усій Литовсько-Руській державі» [9, с. 635].

Судова система Великого Князівства Литовського, – пише С. Ковальова, – в основі своїй мала давньоруське походження. Проголошений владою принцип збереження старовини сприяв збереженню національного характеру судової системи, однак водночас зумовлював її певну архаїчність, оскільки «як у ранньофеодальній, так і в станово-представницькій монархії, суд знаходився в руках державної адміністрації. Литовсько-Руська держава не була винятком з цього правила, отже, в ній діяли суд великого князя і суди його намісників. Однак державна влада, змушена зосередитися на військових справах і пов'язаних з ними фінансових, прагнула звільнитися від другорядних справ, якими в той період вважалося судочинство [10, с. 11].

Ознакою впливу українського звичаєвого права на формування правової системи Великого Князівства Литовського, було, зокрема, те, що ініціативна роль судовому процесі цієї держави, як і в українському, належала скривдженому – позивачеві. Як за часів перебування українських земель у складі Литовсько-Руської державі та й за доби Гетьманщини, скривджена особа сама розпочинала процес, проводила слідство й ставала перед судом із готовим обвинуваченням щодо відповідача-обвинуваченого, якого приводила на суд, з доказами, свідками тощо, тобто *de facto* відводила суду лише функцію винесення вироку.

Так, – писав український історик А. Яковлів, – згідно з обрядом «своду» скривджений при свідках звертався до посідача крадених речей і вимагав доказу їх набуття. За такий доказ уважалося визначення особи, від якої посідач здобував речі. Потому потерпілий, свідки й посідач ішли до попереднього посідача – «своду», «заводці» – й вимагали від нього такого ж доказу. Обряд «своду» подібний до «гоніння слідом» з тією різницею, що при «своді» йдуть не по «сліді», а по «сводах», «заводцях», до яких перейшли крадені речі. Ведення «своду» припинялося на «третьому своді». Третій посідач мусив крадену річ віддати потерпілому без заперечень і відшкодуючим актом набував права шукати свого «шкодника» по дальших «сводах». Обряди «гоніння

сліду» й «своду» були включені до Литовського Статуту й незмінно виконувалися в копних і козацьких судах [4, с. 161].

Ще одною характерною особливістю вітчизняного українського звичаєвого права полягала і в тому, що «найбільш змістовні, влучні та суттєві формули, які проголошувалися на суді, закріплювалися в народній пам'яті й повторювалися після суду в принагідних випадках» [4 с. 162]. Тобто, судовий процес уможлиблював застосування принципів прецедентного права.

Складовою частиною права на українських землях за часів Козацької держави було так зване «козацьке право» як сукупність правових звичаїв, що діяли в Запорозькій Січі та виступали в якості «офіційних» джерел права.

Як, зокрема, зазначав Г. Міллер, – серед запорожців було заведено не мати писаних законів, *«коих имеют и не желают, опасаясь умалення их вольностям, и словом лишение всех Гражданских порядков, кроме одного безпрекословного послушания вушним, особливо же их Атаману Кошевому»* [11, с. 39]. Дійсно, козаки не визнавали дії Литовських Статутів та Магдебурзького права на своїй території, а правосуддя відправлялося згідно зі старовинними звичаями, словесним правом і здоровим глуздом.

Норми звичаєвого права, які склалися у Запорозькій Січі, – писав А. Яковлів, – закріплювали також й військово-адміністративну організацію козацтва, роботу судових органів, порядок землекористування, порядок укладання окремих угод, види злочинів і покарань» [4, с. 153].

Водночас, слід зазначити, що окремі нагальні питання пов'язані з діяльністю судової влади, врегульовувалися Гетьманськими універсалами. Зокрема, Б. Хмельницький Універсалом від 26 листопада 1655 року, наказав міському суду: «до нас не одсилаючи, суворо карати позволяєм» «свавільних» козаків». Згідно з іншим Універсалом було утворено окремий суд для грецьких купців, зокрема, в місті Ніжин. Гетьман також планував поновити церковний (домініальний) суд. Так, надаючи 1653 року Межигірському монастирові село Чернин, Б. Хмельницький писав: «А неслухняних вільно буде превелебному отцю ігуменові и ченцем, до того монастиря належним, карати, як підданих місця цього святого, в залежності від проступків їхніх» [12, с. 31–32].

Натомість, – як зазначав відомий американський правознавець Г. Дж. Берман, – навіть за умов відсутності кодифікованого права система судочинства Гетьманщини, яка

керувалася успадкованими давньорусько-литовсько-польській принципами філософсько-правової ідеології, як органічної складової європейської (західної) доктрини судочинства, діяла досить злагоджено і ефективно. Так, на його думку, з європейської філософсько-правової доктрини судочинства походили «не лише термінологія та методи, а й спільні поняття, принципи і цінності. Основною цінністю стала свобода, базована на праві й власності» [13, с. 515].

Спробу кодифікувати норми козацького публічного та приватного права здійснили автори збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ», який, як зазначає М. Чубатий містив «права, за якими судилася Україна в добі Гетьманщини, який для історії студій над історією українського права має першорядне значення, бо кодифікатори здебільше лише скодифікували право, яким уже тоді суджено в публічних судах» [14, с. 193].

Водночас, згідно з задумом авторів «Прав ...», на території Лівобережної України слід було реформувати систему судів, зокрема, визначивши судами нижньої інстанції сільські у селах, підпорядкованих сотенним правлінням, ратушні у непривілейованих містах, магістратські (іноді ратушні) у містах з магдебурзьким правом й сотенні для цілої території кожної з сотень. Судами другої інстанції були полкові суди, апеляційними інстанціями – Генеральний військовий суд і Гетьманське правління (від 1734 року) [15, с. 80]. Є також згадки про третейський суд «*при правлении гетманском*», який було запроваджено відповідно до указу Анни Іоанівни від 8 серпня 1734 року [16, с. 155].

1 грудня 1763 року українським гетьманом Кирилом Розумовським було видано універсал про обрання старшиною Гетьманщини членів підкоморських, земських і гродських судів згідно з Литовським статутом. До юрисдикції земського суду входили цивільні справи, підкоморського – виключно справи щодо межі маєтків, а гродських – кримінальні справи. Апеляційне оскарження можна було подавати до Генерального військового суду. Цікаво, що ці зміни були поновленням та запровадженням польсько-литовської судової системи, що дало можливість дотримуватися Литовського статуту (поширеного в Речі Посполитій), відокремити цивільні суди від кримінальних. Також спростився судовий процес та апеляційне оскарження. Крім того, ця реформа підпорядкувала козацьке суспільство

спільним юридичним нормам [17]. Однак, усім цим задумам не судилося здійснитися.

Тож, обговорюючи проблему судової влади Гетьманщини, – констатував американський історик Е. Кінан, – неможливо абстрагуватися від історичного тла, яке позначене протистоянням двох політичних, правових і світоглядних систем. Вестернізація Російської імперії, утвореної на межі XVII і XVIII ст. Петром I, насправді багато в чому була удаваною, оскільки «Росія не позбулась основних рис традиційної московської політичної культури (а разом з нею і правової), Це насамперед схильність до кланового, олігархічного правління, яке саме у XVIII ст. завдяки перетворенням Петра I злилося з ієрархічною системою бюрократії, а згодом перетворилося на соціально-економічні угруповання, бюрократичні групи або групи інтересів. Витвором нової імперської політичної культури став «імперський погляд на людину» [18, с. 189], що у сутнісних аспектах існує до сьогодні.

Зрештою протистояння двох правових систем і політичних культур завершилося повною уніфікацією з імперськими українських судових інстанцій, процесуального та іншого законодавства, домінуванням виконавчої влади і нехтуванням відправленням правосуддя. Результатом цілеспрямованої консолідації влади в імперській Росії стало остаточне поглинання приєднаних територій. Експансія вимагала підкорення державного життя військовим і адміністративно-поліційним інтересам, а відтак не терпіла, на відміну від Західної Європи, ані традиції юридичної освіти, ані корпорацій привілейованих і впливових судді [13, с. 11].

Висновки.

1. Судова влада в Україні має багатовікову історію становлення та розвитку. Хоча у наукових колах прийнято вважати, що вона була започаткована за часів Київської Русі, насправді її коріння сягає набагато далі вглиб тисячоліть.

2. Не зважаючи на значний вплив теологічних канонів візантизму, у філософії давньоруського світського (як публічного так і приватного) права, більшою мірою знайшла відображення ідеологія захисту загальнолюдських цінностей, у їх сучасному розумінні.

3. В Україні за литовсько-польської доби залишалися живучими норми звичаєвого права, традиції військової демократії, релігії, культури, що заклали фундамент політичних проектів і програм українських гетьманів. На цій основі народжувалися передові для середньовічної Європи ідеї республіканського ладу

Козацької держави, з чітким поділом влади, правами і свободами станів суспільства, їх конституційного закріплення.

4. Складовою частиною права на українських землях за часів Козацької держави було «козацьке право» – сукупність правових звичаїв, що діяли в Запорозькій Січ та виступали в якості «офіційних» джерел права, керуючись якими суди приймали рішення у справах згідно зі старовинними звичаями, словесним правом і здоровим глуздом.

5. Спробу кодифікувати норми козацького публічного та приватного права та реформувати судову систему Гетьманщини, зробили свого часу автори збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ» та останній Гетьман України К. Розумовський. Однак, цим задумам не судилося здійснитися, оскільки результатом цілеспрямованої консолідації влади в імперській Росії стало остаточне поглинання приєднаних українських земель. Експансія вимагала підкорення державного життя військовим і адміністративно-поліційним інтересам, а відтак не терпіла, на відміну від Західної Європи, ані традиції юридичної освіти, ані корпорацій привілейованих і впливових суддів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Усенко І. Б. Поняттєво-термінологічний апарат історико-правового дослідження судової влади / І. Б. Усенко // Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. – Київ : Наук. думка, 2014. – 504 с.
2. Кормич Л. Історія України : підручник. – 2-ге вид., доповн. / Л. Кормич, В. Багацький. – Київ : Алерта, 2006. – 412 с.
3. Сірий М. І. Судова влада / М. І. Сірий // Юридична енциклопедія. – Київ : Укр. енциклопедія, 2003. – Т. 5 : П-С. – 736 с.
4. Українська культура : лекції / за ред. Д. Антоновича. – Київ : Либідь, 1993. – 592 с.
5. Федоренко Т. М. Вплив християнства на формування правової системи Київської Русі з кінця X – по 40-ві роки XIII сторіччя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т. М. Федоренко. – Київ, 2001. – 18 с.
6. Древнерусские княжеские уставы XI–XV вв. / сост. Я. Н. Щапов. – М. : Наука, 1976. – 240 с.
7. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI ст.) : у 2 т. – Київ : Острог, 2011. – Т. 1. – 448 с.
8. Ромінський Є. В. Судова влада Давньої Русі княжої доби (кінець IX – середина XIV ст.) / Є. В. Ромінський // Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. – Київ : Наук. думка, 2014. – 504 с.
9. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (Е-І) / за заг. ред. В. Кубійовича, З. Кузелі. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – Т. 2. – 1230 с.

10. Ковальова С. Г. Еволюція судової системи і судочинства на українських землях Великого князівства Литовського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. Г. Ковальова. – Одеса, 2004. – 20 с.
11. Миллер Г. Ф. Исторические отношения о Малороссии и малороссиянах / Г. Ф. Миллер. – М. : Унив. тип., 1846. – 92 с.
12. Універсали Богдана Хмельницького. – Київ : Альтернатива, 1998. – 440 с.
13. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / пер. с англ. – 2-е изд. – М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 624 с.
14. Чубатий М. Правне становище церкви в Козацькій Державі / М. Чубатий // Богословія. – 1925. – Т. 3. – Ч. 2. – С. 181–202.
15. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / за ред. С. Шемшученка. – Київ, 1997. – 458 с.
16. Віслобоков К. А. Судова влада в Гетьманщині / М. Чубатий // Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. – Київ : Наук. думка, 2014. – 504 с.
17. Кононенко В. Українська державність XVIII століття: погляд шляхти (до 245-річчя видання універсалу Кирила Розумовського) / В. Кононенко // День. – 2008. – 6 груд.
18. Кінан Е. Російські історичні міфи / пер. з англ. – Київ : Критика, 2001. – 284 с.

REFERENCES

1. Usenko, I.B. (2014). Poniattievo-terminolohichniy aparat istoryko-pravovoho doslidzhennia sudovoi vlady [Conceptual and Terminological Apparatus of Historical and Legal Studies of the Judiciary]. *Sudova vlada v Ukraini: istorychni vytoky, zakonmirnosti, osoblyvosti rozvytku, Judicial Power in Ukraine: Historical Origins, Patterns, Peculiarities of Development*. I.B. Usenko (Ed.). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
2. Kormych, L., & Bahatskyi, V. (2006). *Istoriia Ukrainy [History of Ukraine]* (2nd ed., rev.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
3. Siryi, M.I. (2003). *Sudova vlada [Judiciary]*. *Yurydychna entsyklopediia, Legal Encyclopedia*. (Vols. 5). Kyiv: Ukr. entsyklopediia [in Ukrainian].
4. Antonovych, D. (Ed.). (1993). *Ukrainska kultura [Ukrainian culture]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Fedorenko, T.M. (2001). Vplyv khrystyianstva na formuvannia pravovoi na formuvannia pravovoi systemy Kyivskoi Rusi z kintsia X po 40-vi roky XIII storichchia [The Influence of Christianity on the Formation of the Legal Framework for the Formation of the Legal System of Kyiv Rus from the End of the Xth to the 40th years of the XIIth Century]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Scapov, Ya.N. (1976). *Drevnerusskie kniazieskie ustavy XI-XV vv. [Old Russian princely charters of the 11th - 15th centuries]*. Moscow: Nauka [in Russian].
7. Kolos, M.I. (2011). *Kryminalne pravo v Ukraini (X – pochatok XXI st.) [Criminal Law in Ukraine (X - the beginning of the XXI century)]*. (Vols. 1). Kyiv: Ostroh [in Ukrainian].
8. Rominskyi, Ye.V. (2014). *Sudova vlada Davnoi Rusi kniazhoi doby (kinets IX - seredyna XIV st.) [Judicial power of Ancient Rus princely era (end of IX - middle of the XIV century)]*. *Sudova vlada v Ukraini: istorychni vytoky, zakonmirnosti, osoblyvosti rozvytku, Judiciary in Ukraine: historical sources, patterns, peculiarities of development*. I.B. Usenko (Ed.). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

9. Kuibichov, V., & Kuzelia, Z. (Eds.). (1949). *Entsyklopediia ukrainoznavstva. Zahalna chastyna (EU-I) [Encyclopedia of Ukrainian Studies. General Part (Eu-I)]*. (Vols. 2). Miunkhen; Niu-York [in Ukrainian].
10. Kovalova, S.H. (2004). *Evolutsiia sudovoi systemy i sudochynstva na ukrainskykh zemliakh Velykoho kniazivstva Lytovskoho [Evolution of the judicial system and legal proceedings in the Ukrainian lands of the Grand Duchy of Lithuania]. Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
11. Miller, G.F. (1846). *Istoricheskie otnosheniia o Malorossii i malorossiianah [Historical Relations on Little Russia and Little Russians]*. Moscow: Univ. tip. [in Russian].
12. *Universaly Bohdana Khmelnytskoho [Universals Bohdan Khmelnytsky]*. (1998). Kyiv: Alternatyva [in Ukrainian].
13. Berman, G.Dj. (1998). *Zapadnaia tradiciia prava: epoha formirovaniia [Western tradition of law: the era of formation] (2nd ed.)*. Moscow: INFRA-M-NORMA [in Russian].
14. Chubatyi, M. (1925). *Pravne stanovyshche tserkvy v Kozatskii Derzhavi [Right position of the church in the Cossack state]. Bohosloviia, Theology, 3(2), 181-202* [in Ukrainian].
15. Shemshuchenko, S. (Ed.). (1997). *Prava, za yakymy sudytsia malorosiiskyi narod 1743 r. [The rights of the Little Russian people are tried in 1743]*. Kyiv [in Ukrainian].
16. Vislobokov, K.A. (2014). *Sudova vlada v Hetmanshchyni [Judiciary in the Hetmanate]. Sudova vlada v Ukraini: istorychni vytyky, zakonomirnosti, osoblyvosti rozvytku, Judicial power in Ukraine: historical sources, patterns, peculiarities of development*. I.B. Usenko (Ed.). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
17. Kononenko, V. (2008). *Ukrainska derzhavnist XVIII stolittia: pohliad shliakhty (do 245-richchia vydannia universalu Kyryla Rozumovskoho) [Ukrainian statehood of the XVIII century: the gentry's view (to the 245th anniversary edition of the universalist Kirill Razumovsky)]*. *Hazeta "Den", The Day newspaper* [in Ukrainian].
18. Kinan, E. (2001). *Rosiiski istorychni mify [Russian historical myths]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2018

Rudiuk V. – Postgraduate Student of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

Judiciary in Ukraine (X–XVIII centuries): Philosophical and Historical Analysis

The article is devoted to the study of issues related to the emergence and development of the judiciary in the medieval Ukraine. The author pays particular attention to the philosophical and legal aspects of the administration of justice and the formation of the foundations of the activity of the judicial authorities during the Kievan Rus, their influence on the proceedings of the Grand Duchy of Lithuania and the Cossack state. According to the results of the research, the author makes the following conclusions. The judiciary in Ukraine has a long history of formation and development. Although it is commonly accepted in scientific circles that it was initiated in the times of Kievan Rus, in fact its roots reach much further in the millennia. In spite of the significant influence of the theological canons of Byzantium, in the philosophy of

the ancient secular (both public and private) law, the ideology of the protection of universal human values, in their modern sense, was reflected largely. In Ukraine, during the Lithuanian-Polish era, the living standards of customary law, the traditions of military democracy, religion, and culture, which laid the foundation for political projects and programs of Ukrainian hetmans, remained viable. On this basis, the ideas of the republican system of the Cossack state, with a clear division of power, rights and freedoms of society, and their constitutional consolidation, were born for the medieval Europe. An integral part of the law in the Ukrainian lands during the Cossack state was «Cossack law» – a set of legal practices that acted in Zaporizhzhya Sich and acted as «official» sources of law, guided by which courts made decisions in cases in accordance with ancient customs, verbal law and common sense. Attempting to codify the norms of the Cossack public and private law and reform the Hetmanate's judicial system, at one time the authors of the collection «The rights that the Little Russian people are judging» and the last Hetman of Ukraine K. Razumovsky. The result of the deliberate consolidation of power in the imperial Russia was the final absorption of the annexed Ukrainian lands. Expansion demanded subjugation of state life to military and administrative-police interests, and thus did not tolerate, unlike Western Europe, nor traditions of legal education, nor corporations of privileged and influential judges.

Keywords: autochthonous population; Byzantine law; customary law; canon law; Cossack law; court of God; judiciary; secular court; church court.